

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
« ____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний No _____
« ____ » _____ 2024р.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.
УКЛАДАННЯ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗДОМ-23
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Кочевої Наталі
Петрівни
Керівник доктор педагогічних наук,
професор Ковшар Олена Вікторівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1. Основні аспекти розвитку мовлення дитини дошкільного віку.....	6
1.2. Аналіз компетентностей з освітнього напрямку «Мовлення дитини» БКДО.....	8
1.3. Національно-мовленнєва компетентність як основа формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку.....	14
1.4. Народні свята як засіб формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку	17
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. УКЛАДАННЯ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ.....	24
2.1. Стан досліджуваної проблеми з формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.....	24
2.2. Презентація методичних рекомендацій з формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	27
Висновки до другого розділу.....	29
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	33
ДОДАТКИ.....	35
Додаток	
А.....	35.
Додаток Б.....	49
Додаток В.....	65

Додаток С.....	79
Додаток Д.....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження.

Українська мова відіграє ключову роль у житті людини, адже завдяки їй вона не лише спілкується, а й орієнтується у величезному потоці інформації. Мова є невід'ємним елементом соціально-економічного, науково-технічного та культурного розвитку держави. Вона впливає на формування і становлення нації, її культурні та духовні цінності. Відчуження від рідної мови, денаціоналізація та духовна порожнеча гальмують розвиток нації. Занепад мови неминуче призводить до занепаду народу, його зникнення.

За визначення Н.Бондаренко, метою мовної освіти в полікультурному просторі нашої держави є формування розвиненої, компетентної, творчої мовної особистості - громадянина України, носія етнічних, національних і загальнолюдських цінностей. Особистості, яка живе в гармонії з довкіллям і самим собою [5].

Мова як знаряддя духовної творчості забезпечує, за словами Н. Миропольської, з одного боку, індивідуальну самобутність, неповторність духовного розвитку, а з іншого — можливість інтеграції індивідуального й національного в загальнолюдське [12].

Виховання у сучасній особистості почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції є проблемою загальнодержавною. Патріотизм у сучасних умовах має дати новий поштовх морально-духовному відродженню української нації. Почуття патріотизму сучасної особистості сприяє формуванню в Україні нового громадянського суспільства, розквіту національної самосвідомості. Така важлива проблема поставлена суспільством, а вирішувати її необхідно з першої ланки-дошкільної освіти.

В сучасних умовах, коли наша держава виборює свою свободу та незалежність, пріоритетна роль належить патріотичному вихованню.

Питання значущості національного та патріотичного виховання на сучасному етапі розвитку українського суспільства розкрито в низці ключових нормативно-правових документів. Серед них – «Національна доктрина розвитку освіти», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Концепція національно-патріотичного виховання учнів та молоді», а також «Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді». Ці питання детально регламентуються Законами України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту», що підкреслюють важливість формування громадянської свідомості, патріотичних цінностей і національної ідентичності як фундаменту для гармонійного розвитку особистості.

Так, БКДО (Державний стандарт дошкільної освіти) орієнтований на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти дошкільної освіти [1].

Отже, вибір теми дослідження: **«Формування національно-мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Укладання методичних рекомендацій»** обумовлена актуальністю та необхідністю сталого розвитку дитячої особистості та формування національно-мовленнєвої компетентності дошкільника.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

- аналіз та систематизація теоретичного матеріалу з теми дослідження;
- уточнення поняття «мовленнєва компетентність», «національно-мовленнєва компетентність» ;
- дослідження особливості формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом залучення до національних свят та традицій;

- укласти методичні рекомендації з формування національно-мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – формування національно-мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження. У процесі дослідження для досягнення мети та завдань було застосовано комплекс таких методів: аналіз науково-дослідних джерел та навчально-методичної літератури, передового педагогічного досвіду.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть використовуватися студентами протягом проходження педагогічної практики в закладі дошкільної освіти, під час проведення занять для дітей дошкільного віку, а також під час наукового дослідження що має відношення до даної тематики.

Апробація. Кочева Н. Формування національно-мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретико-методичні засади наступності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти». Миколаївський Національний Університет імені В.О.Сухомлинського 12 листопада 2024 року

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 91 сторінка. У додатках розміщений методичний збірник.

I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Основні аспекти розвитку мовлення дитини дошкільного віку

Однією з найважливіших характеристик особистості, за визначенням науковців, є відкритість, комунікативність, неможливість існування без постійної взаємодії з іншою системою – навколишнім середовищем.

За висловом А.Богущ, вплив середовища на людину не однобічний: людина послідовно діє в системах „середовище – людина”, „людина – середовище”. Означена взаємодія зумовлює і розвиток усіх психічних процесів і функцій людини, які пов’язані з середовищем[3].

К. Ушинський підкреслював, що рідна мова є найкращим і найавторитетнішим педагогом для дитини в ранньому віці, адже саме через неї дитина вперше сприймає поняття, пов’язані з навколишнім світом. «Коли ж дитина починає розмовляти чужою мовою, — зауважував він, — її зв’язок із рідним середовищем слабшає, а враження та знання, отримані через іншу мову, можуть втратити глибину і щирість, то вона ніколи не зрозуміє народу і народ її ніколи не збагне, залишиться некорисною для суспільства і народу, а іноді просто жалюгідною людиною без Вітчизни, хоча б яку маску патріотизму не зодягала вона потім»[16].

Академік А.Богущ, зазначає, що однією з провідних психічних функцій людини є мовлення. Мовлення дозволяє особистості задовольнити найважливішу специфічно людську потребу – потребу у спілкуванні, цю єдину, справжню розкіш, за словами Сент-Екзюпері, розкіш людського спілкування[4].

Варто зауважити, що людське спілкування завжди здійснюється в рамках певної культури, з використанням конкретної етнічної мови, а також законів і норм взаємодії, які сформувалися в межах цієї мови і культури.

Зауважимо, що сьогоденній мовленнєво-культурній картині світу притаманна така характеристика, як полікультурність. Загальна глобалізація світу, що спостерігається сьогодні, привела одну із головних суперечностей сьогодення, а саме: суперечності між прагненням зближення між народами та їхнім законним бажанням зберегти свою самобутність та етнокультурну.

Професор К. Крутій вважає, що головні положення мовної освіти дітей повинні бути спрямовані на реалізацію змістових компонентів. Це мовленнєво-діяльнісний та національно-культурологічний компоненти, які важливі в розвитку дошкільника[11].

Далі науковець продовжує, що в закладі дошкільної освіти, одним із основних завдань є формування початків національної свідомості та національної культури. Визначені завдання знаходять свою реалізацію в освітньому процесі ЗДО через ознайомлення дітей з національними культурними цінностями українського народу та інших культур. Також національно-культурологічний змістовий компонент вказує на знайомство з минулою історією нашого народу, мовою, його традиціями та звичаями. Зазначений компонент важливий у вихованні у дитини відчуття приналежності до народу, його традицій, історії та цінностей[11].

З іншого боку, сучасна історія свідчить, що однією з найважливіших ознак держави є її рідна мова. Вона є невід'ємною складовою Батьківщини кожної людини, її Вітчизни. Видатний педагог В. Сухомлинський образно називав рідну мову «невмирущим джерелом», з якого дитина черпає знання про своє місто чи село, рідний край, про життя своїх предків, їхнє минуле й сучасність. Реалізація цього принципу в ранньому і дошкільному віці сприяє вихованню глибокого патріотизму, любові до Батьківщини[18].

В. Сухомлинський підкреслює, що «мова - духовне багатство народу», а мовна культура людини -- це «дзеркало її духовної культури». Мова, це

образ почуттів особистості, її думок, ставлення до інших, що передається у словах рідної мови. Рідна мова виховує національну психологію, національну самостійність, національний характер, [18].

Слід відмітити, що в освітньому процесі закладу дошкільної освіти у формування мовленнєвої компетентності, виховання соціально-громадянської компетентності відбувається в художньо-мовленнєвій діяльності. Залучення українського фольклору, в якому збережена мудрість народу, його ментальна характерність, українська душа сприяє формуванню у дошкільника відчуття української мови, любові до рідного слова, національно-мовленнєвої компетентності.

1.2. Аналіз компетентностей з освітнього напрямку «Мовлення дитини»

Зупинімось на понятті компетентність. Як зазначає Алла Богуш, «компетентність — це комплексна характеристика особистості, яка включає результати її попереднього психічного розвитку. Знання, вміння, навички дитини, її креативність (здатність творчо вирішувати мовленнєві завдання, такі як складання творчих розповідей, малюнків і конструкцій за задумом), ініціативність, самостійність, самоконтроль та самооцінювання. Компетентність можна розглядати як основу розвитку особистості дошкільника на кожному віковому періоді» [4, с. 5].

Професор О. Пометун надає таке визначення терміну “компетентність”. Компетентність - це складові знань, умінь, навичок, ставлень особистості. Зазначені компоненти допомагають реалізувати себе в певній професійній діяльності [15].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» дано визначення терміну “мовна компетенція”. Там зазначено, що це визначено як знання норм і правил сучасної української літературної мови, можливість застосування в мовленнєвій діяльності за допомогою вербальних та невербальних засобів. Реалізація мовної компетентності передбачає

володіння мовознавчих правил для опису явищ об'єктивної дійсності [7].

Науковці стверджують, що мовленнєва компетенція — це здатність людини ефективно використовувати мову в різних комунікативних ситуаціях, що включає вміння говорити, слухати, читати та писати. Мовленнєві вміння тісно пов'язані з мовленнєвою діяльністю, зокрема з побудовою діалогічних і монологічних висловлювань, що відповідають рівням мовної компетенції та умовам взаємодії в процесі спілкування [1, с. 146].

Так, в Державному стандарті дошкільної освіти (БКДО) описано комунікативну компетентність дошкільника: можливість та вміння дошкільника організувати взаємодію зі співрозмовниками - однолітками та дорослими за допомогою засобів спілкування в різних формах; навички організувати позитивну взаємодію, ділитись своїми думками ; домовлятись у взаємо спілкуванні, доносити за допомогою уміло організованого спілкування свої думки та бажання[БКДО].

У старших дошкільників, напередодні вступу до школи формується нова інтелектуальна функція мовлення – планувально-регулювальна, як вказує Алла Богуш. Мовлення дитини набуває креативності, коли з'являються її творчі можливості та здібності. Дошкільник оволодіває здатністю виражати свої творчі ідеї через мислення, спілкування та різні види діяльності, зокрема в художньо-мовленнєвій діяльності. Це дозволяє дитині не лише розвивати мовленнєві навички, а й виражати свою індивідуальність, створюючи нові образи, ідеї та вирази в процесі взаємодії з навколишнім світом. Таку особистість академік називає мовною особистістю. Мовна особистість, це насамперед, соціальне явище, вона пов'язана, за визначення А.Богуш із соціально - культурною сферою суспільства[4].

Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку зумовлений формуванням кількох важливих компетентностей, серед яких особливо важливими є мовленнєва, художньо-мовленнєва та комунікативна компетентності:

- 1) Мовленнєва компетентність - охоплює здатність правильно й ефективно використовувати мову для вираження думок, розуміння інших, а також вміння слухати та адекватно реагувати на мовні сигнали.
- 2) Художньо-мовленнєва компетентність - включає уміння створювати художні образи, вигадувати казки, розповіді, вірші та інші форми творчого мовлення. Вона також охоплює здатність сприймати та інтерпретувати мистецькі твори через мову.
- 3) Комунікативна компетентність - зосереджена на здатності дитини ефективно спілкуватися з іншими, використовуючи вербальні й невербальні засоби, налагоджувати контакт з однолітками й дорослими, а також адаптувати мовлення до різних ситуацій.

Разом ці компетентності сприяють всебічному розвитку мовлення дитини та її здатності ефективно взаємодіяти з оточуючим світом.. Володіння зазначеними компетентностями забезпечують повноцінне спілкування особистості в людському суспільстві. Володіння мовленнєвою компетентністю допомагає дошкільнику легко організувати спілкування з дорослими, друзями, однолітками. Дитина вміло висловлює свої думки, сама ставить питання, вміє домовлятися в тій чи тій діяльності. Проаналізуємо в Державному стандарті дошкільної освіти (БКДО) освітній напрям "Мовлення дитини" і представленні там компетентності.

В характеристиці основних умінь та психологічних якостей, мовленнєва компетентність є однією з важливих. Вона дозволяє влучно, доречно та практично користуватись мовленням за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Мовленнєва компетентність, за А.Богущ, це здатність ефективно використовувати засоби мови як в усному, так і в письмовому мовленні. Вона охоплює вміння формулювати та виражати власні думки, аргументувати свої позиції, а також здатність адаптувати мову до різних комунікативних ситуацій. Мовленнєва компетентність є основою для розвитку інших важливих навичок, таких як критичне мислення, здатність ухвалювати

самостійні рішення та взаємодіяти з іншими людьми.

Без достатнього рівня мовленнєвої компетентності дитина не зможе ефективно комунікувати, обґрунтовувати свої думки та вільно висловлювати ідеї. Це є основою для подальшого розвитку не лише мовних, а й когнітивних та соціальних навичок, що сприяє успішному адаптуванню до навчання в школі та взаємодії з навколишнім світом.

Наступна компетентність є комунікативна компетентність. Її зміст становить вміння взаємодії з оточуючим світом. Уміння просто та невимушено організовувати та вступати в бесіду, бути зрозумілим для співрозмовника в процесі спілкування.

До складових комунікативної компетентності належать:

1) орієнтація дитини у різноманітних ситуаціях спілкування, заснована на її знаннях та життєвому досвіді.
2) навички особистості дошкільника ефективно взаємодіяти з її оточенням завдяки розумінню себе й інших. Така спроможність проявляється в сприятливому соціальному середовищі, в міжособистісних відносинах.
3) адекватна орієнтація дитини, адекватна самооцінка, сприйняття адекватно мовленнєвої ситуації.
4) готовність й уміння будувати контакти з навколишніми.
5) знання, уміння і навички конструктивного спілкування.
6) власні можливості, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у міжособистісній взаємодії

Серед критеріїв мовленнєвої компетентності в Стандарті виділено:

1. Сформованість звукової сторони мови — це важливий аспект мовленнєвого розвитку дитини, що включає здатність правильно вимовляти звуки всіх фонетичних груп мови. Це означає, що дитина повинна вміти чітко вимовляти голосні та приголосні звуки, правильно артикулюючи їх у словах і реченнях.

2. Формування правильної вимови є ключовим етапом у розвитку мовленнєвої компетентності дитини, адже від цього залежить її здатність до зрозумілого та ефективного спілкування. Чітка звукова вимова створює основу для подальшого мовленнєвого зростання, допомагаючи дитині легко взаємодіяти з оточенням.

Крім того, правильна артикуляція звуків сприяє вдосконаленню навичок читання та письма, а також розвиває впевненість у використанні мови в різних життєвих ситуаціях. Оволодіння навичкою правильної вимови допомагає дитині не лише бути зрозумілою в спілкуванні, але й сприяє розумінню мовлення оточуючих, що є основою ефективної взаємодії. Це також підтримує розвиток важливих мовленнєвих умінь, таких як читання, письмо, а також стимулює мовну творчість.

Формування фонематичних процесів є надзвичайно важливим етапом у мовленнєвому розвитку дитини. Воно включає здатність чути, розрізняти та диференціювати фонемати рідної мови, що слугує основою для розвитку мовленнєвого слуху, грамотності й збагачення словникового запасу.

Важливим компонентом цього процесу є готовність дитини до звуко-буквеного аналізу та синтезу звукового складу мовлення. Ця готовність передбачає:

- уміння виділяти перший голосний звук зі складу або слова;
- аналіз голосних звуків із трьох складових типу «ауи»;
- аналіз відкритих складів, наприклад, «ап»;
- здатність чути й знаходити звуковий початок та кінець слова: звуків та букв ;
- використання основних термінів, таких як «звук», «склад», «слово», «речення», а також розрізнення звуків за категоріями: «голосний звук», «приголосний звук», «дзвінкий звук», «глухий звук», «твердий звук», «м'який звук»;

- уміння аналізувати та друкувати схему слова за допомогою символів та розрізної азбуки.

Ці навички є базовими для засвоєння грамоти й формування у дитини цілісного уявлення про звукову структуру мовлення.

Розуміння дитиною граматичної будови мови є ключовим аспектом мовленнєвого розвитку дитини, що сприяє розумінню та формуванню змістовних висловлювань. Це передбачає:

- уміння користуватися розгорненим фразовим мовленням, коли дитина здатна будувати складніші висловлювання, розвиваючи свою здатність до чіткого й логічного формулювання думок.
- уміння працювати з реченням, що включає: правильну побудову простих речень із дотриманням граматичних норм; розуміння й використання зв'язків між словами в реченні; здатність поширювати речення за допомогою другорядних членів (наприклад, уточнюючи місце, час чи обставини дії); додавання однорідних членів для розширення й збагачення висловлювань.

Ці навички формують основи грамотності та комунікативної компетентності, забезпечуючи дитині ефективне спілкування в різних ситуаціях.

Отже, мовленнєва та комунікативна компетентності являють собою структурні феномени, що містять мовленнєві знання, уміння й навички. Вони є важливими складниками в розвитку мовлення дошкільника та включають навички правильно та за відповідним змістом та ситуацією володіти мовленням. Дитина володіє та використовує для цього як мовні, вербальні, так і невербальні засоби (міміка, жести, рухи), інтонаційні засоби виразності.

1.3. Національно-мовленнєва компетентність як основа формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку

Визначемо основну дефініцію дослідження - національно-мовленнєва

компетентність дитини передшкільного віку.

В тяжкі випробування нашої держави сучасна освіта вимагає подальшого розвитку та нових підходів. Одним із завдань, яке стоїть перед дошкільною освітою - знайти певні інноваційні, нестандартні методи, прийоми, аби проявити в дитини бажання навчатися, отримувати задоволення від процесу пізнання світу. Таким процесом є проблема формування національно-мовленнєвої компетентності дошкільника, формування національно-патріотичного світогляду.

Основні державні документи щодо національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку (Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», БКДО, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Нова Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді) підтверджують актуальність обраної проблеми.

Проблема національно-мовленнєвої особистості та формування національно-мовленнєвої компетентності була і залишається предметом дослідження багатьох науковців: А. Богуш, М. Вашуленко, Ж. Горіна, О. Горошкіна, В. Кононенко, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Семенов досліджували проблему формування україномовної особистості; А. Богуш, Л.Калмикова, О. Трифонова описували питання формування мовленнєвої особистості дошкільника.

Національно-мовленнєва компетентність реалізується не лише як мовленнєва, а є складовою національного виховання особистості. Варто відзначити, що важливі засади сучасних підходів до формування патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, а також основи національного виховання, закладені в концепції розвитку українського дошкілля. Ці аспекти ґрунтовно досліджували такі науковці, як Л. Артемова, А. Богуш, Н. Лисенко, Т. Поніманська, О. Шевченко. Їхні праці становлять вагомий науковий внесок у цю сферу. Формування феномену національно-мовленнєвої компетентності дошкільників має важливі напрями: виховання

національно-патріотичне та мовленнєве виховання.

Академік А. Богуш розглядає феномен мовна особистість, як гармонійно розвинену особистість, яка володіє загальнолюдською культурою, рідною мовою. Особистість, яка має достатній словниковий запас та може вільно спілкуватися рідною, державною та іншими мовами [3]

Теоретичні та методичні основи формування відчуття патріотизму в особистості дошкільникам описані в дослідженнях українських вчених І. Беха, А. Богуш, К. Назаренко, К. Чорної та інших. Питання організації психологічних засад патріотичного виховання дитини прослідковується в розробках І. Беха, К. Чорна, Г. Ващенко. Формування людини-патріота відбувається через емоційно - чуттєву сферу, яку досліджували науковці І. Розвиток відчуття патріотизму відбувається на основі емоцій, цінностей, почуттів, прагнень особистості. Академік І. Беха так дав визначення феномену “ патріотизм” - патріотизм , це основна складова свідомості сучасної людини , що виявляється в любові та ставленні до свого народу, його культури, традицій, моральних цінностей, загальному ставленні до своєї землі та народу. Науковець додає, що патріотизм особистості проявляється в способі її життя, національних здобутків і достоїнств, культурі, традиціях, історії та сучасності »[1]..

За відомим педагогом, істориком, науковцем Г. Ващенком, представлена думка, що виховання поваги та любові до своєї землі засновано на спогадах та відчуттях дитинства, всього того, що вона сприймає найраніше, найперше [6].

У Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО), за освітнім напрямом «Дитина в соціумі» містяться такі вимоги: дитина дошкільного віку має знати: країну в якій живе, знаходити територію країни на карті. Розуміти, що в нашій країні є люди різних національностей, які мають теж свої традиції і культуру. Дитина повинна розуміти, що всі народи світу прагнуть миру й щасливого життя [1].

За освітнім напрямом «Мовлення дитини», педагог-вихователь формує

свідоме відношення до української мови як державної; володіти фонетичними навичками, правильно говорити, використовувати етикетну українську лексику[1]

Професор О.Ковшар пояснює національно-мовленнєву компетентність як спроможність дошкільника до творчості в мовленні. Національно-мовленнєва компетентність сприяє формуванню у дитини мовленнєвої культури та навичок мовленнєвої поведінки. Вона слугує формуванню удошкільника кращих рис української ментальності. Це здатність до таких якостей, які виявляють любов до рідної мови, своєї родини, своєї землі, до рідної Батьківщини. Це готовність особистості приймати участь в громадській діяльності, в житті колективу та громади [10].

Вважаємо, що розвиток національно-мовленнєвої компетентності передбачає інтеграцію культурного досвіду українського та інших народів в освітній процес. Це включає усвідомлення рідної мови як невичерпного джерела народної мудрості, повагу до звичаїв і традицій, а також духовні прагнення українського народу.

1.4. Народні свята як засіб формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку

Проблема патріотизму, сутності патріотичної свідомості, почуттів особистості, зокрема й любові до Батьківщини досліджувалася у вітчизняній (В. Бичко, Л. Буєва, І.Надольний, Л.Сохань, І.Стогній, О.Забужко, В.Шинкарук) та зарубіжній (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм) літературі. Видатні українські філософи-мислителі Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Юркевич, К. Ушинський, І. Франко, О. Духнович, Я. Чепіга у своїх творах визначне місце відводили патріотизму українського народу, а саме: любові до Батьківщини, до рідної мови, до свого народу, формуванню національної свідомості, повазі до історичного минулого.

Серед освітніх програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки для закладів дошкільної освіти, заслуговує на увагу парціальна програма з національного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина», підготовлена під науковою редакцією О. Рейпольської. Хоча ця програма (видання 2016 року) втратила чинність, її все ж можна використовувати в освітньому процесі як цінний методичний посібник.

Необхідно відмітити, що концептуальні положення парціальної програми “Україна – моя Батьківщина” ґрунтуються на базових твердженнях дошкільної педагогіки, педагогічної науки і практики щодо важливості дошкільного віку у вихованні особистості. Нормативно-правові документи, які регламентують діяльність сучасного закладу дошкільної освіти, наголошують на важливості та необхідності здійснення національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. У програмі-посібнику розкрито особливості національно-патріотичного виховання, основні напрями, завдання та зміст освітньої діяльності з дошкільниками. Автори акцентують на формах методичної роботи з педагогами, ролі сім’ї у вихованні громадян-патріотів. Цінними є поради батькам з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Програму адресовано педагогічним працівникам закладів дошкільної освіти, студентам педагогічних закладів, батькам вихованців.

Проаналізуємо сучасну наступну парціальну програму з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку "Моя країна — Україна", автори Наталія Гавриш, Ольга Косенчук, Тамара Піроженко(2022 р)[14].

Парціальна програма містить:

- окресленні цілі та завдання з патріотичного виховання;
- приклади планування різних форм виховної роботи з національно-патріотичного виховання;
- запропоновані художні твори для організації освітньої діяльності ;
- словничок для дошкільників за темою парціальної програми.

Уважаємо, що видання сприятиме:

- набуттю дошкільниками відповідними компетентностями за БКДО щодо національно-патріотичного виховання;
- організації та якісному забезпеченні освітнього процесу;
- удосконаленню змісту та набуттю професійної майстерності педагогів-вихователів;
- залученню батьків вихованців, громадськості до проблем та реалізації завдань патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Для організації національно-патріотичного виховання Міністерством освіти і науки України рекомендована хрестоматія «Моя країна — Україна», яка є навчальним посібником для дітей старшого дошкільного віку. Вона спрямована на реалізацію завдань Державного стандарту дошкільної освіти в аспекті національно-патріотичного виховання.

Автори та укладачі хрестоматії — Наталя Гавриш і Ольга Косенчук (2022 р.). Видання вирізняється жанровою різноманітністю, тематично об'єднує фольклорні та літературні твори, що дозволяє ефективно використовувати її матеріали в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Методика роботи з літературними творами передбачає активізацію пізнавального інтереса дошкільника в ознайомленні із запропонованим матеріалом. Зацікавленість дитини при виконанні розвивальних завдань, спрямованих на формування позитивного образу своєї країни, розширення уявлень про її національні і державні символи, історію, традиції та культуру українського народу. Хрестоматія може використовуватися разом з робочим зошитом з національно-патріотичного виховання чи самостійно. Призначено для дітей, вихователів закладів дошкільної освіти, батьків.

У формуванні патріотичної особистості дошкільника, розвиток мовлення дитини вагомому роль має знайомство з раннього віку з народними традиціями та обрядами. Народний фольклор привертає увагу дошкільників до цінностей предків, створює позитивний настрій, розкриває основи морально-ціннісної поведінки, навчає проявляти толерантність щодо всього

живого.

Міністерство освіти і науки України затвердило «Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року», які спрямовані на формування у молоді національної свідомості, патріотизму та відповідальності за майбутнє країни.

У представленому документі визначено основні складові національно-патріотичного виховання, серед яких:

- громадянсько-патріотичне виховання, що орієнтоване на формування активної громадянської позиції;
- духовно-моральне виховання, яке сприяє розвитку моральних цінностей і духовності;
- військово-патріотичне виховання, спрямоване на підготовку до захисту Вітчизни;
- екологічне виховання, що формує відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Ці складові охоплюють різні аспекти розвитку особистості та сприяють вихованню відповідального, свідомого громадянина України. Метою національно-патріотичного виховання окреслено виховання та свідомої особистості, патріота своєї держави. Особистості, яка поважає Конституцію та свідомо виконує свої обов'язки як людини патріота України. Формування особистості готової прийняття, усвідомлення та передачі наступним поколінням традицій свого народу, формування активної громадянської позиції, досягнення високої культури взаємин.

Слід відмітити, що важливим завданням реалізації Концепції національного-патріотичного виховання молоді (до 2025 року) стало організація виховного процесу в закладах освіти згідно історичних цінностей та народних традицій. Виховання любові до рідної землі, до рідної держави починається з раннього віку у взаємодії сім'ї та педагогів-вихователів.

Теоретична і практична цінність організації освітнього процесу з формування національно-мовленнєвої компетентності дошкільників,

відбувається через залучення дітей та їх батьків до підготовки та святкування народних свят. В процесі такої підготовки діти знайомляться та засвоюють традиції вого народу. Педагогічний досвід кращих вихователів допомагає методично забезпечити організацію такого виховного процесу.

Все ці заходи та прийоми є основою для цілеспрямованного, систематичного набуття дошкільником національно-мовленнєвої компетентності. Розробка виховних заходів на народних традиціях подані в додатках.

Висновки до першого розділу.

Сучасні зміни пріоритетів у сфері освіти актуалізують увагу на проблемі комунікативно-мовленнєвого розвитку дитячої особистості, визнання ролі рідної мови в житті. Завдання виховання мовленнєвої особистості навчитися використовувати мову як засіб вираження свого внутрішнього світу. Актуальність мовленнєвого розвитку особистості визначається створенням оптимальних умов для розкриття потенційних можливостей кожної дитини. Тому пошук сучасних засобів комунікативно-мовленнєвого розвитку дитячої особистості є основним завданням дослідження.

Аналіз наукових праць, психолого-педагогічної й методичної літератури дозволив виділити такі основні теоретичні поняття:

-компетентність—це загальна характеристика особистості, яка містить результати знань, вмінь, навичок, здатність до творчої реалізації ;

- мовленнєва компетентність включає в себе вміння правильно та змістовно володіти мовленням у спілкуванні, ситуаціях спілкування за допомогою вербальних та невербальних засобів, в спілкуванні як усному, так і писемному. Уміння спілкуватися, формулювати власні думки та ухвалювати сміливі рішення неможливі без розвитку мовленнєвої компетентності;

- комунікативна компетентність – це вміння спілкуватись та взаємодіяти з іншими людьми; вступати та підтримувати бесіду; розуміти

інших та бути зрозумілим для оточуючих ;

Обґрунтовано, що процес формування національно-мовленнєвої компетентності дошкільниками відбувається засобом залучення до підготовки та святкування народних свят, знайомство та розуміння українських народних традицій, усвідомлення педагогами-вихователями педагогічної цінності та ефективності виховання дошкільників на кращих зразках народних традицій, збагачення з данної проблеми та впровадження передового педагогічного досвіду; залучення батьків до освітнього процесу у вихованні справжнього патріота.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. УКЛАДАННЯ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ

2.1. Стан досліджуваної проблеми з формування національно-мовленнєвої компетентності старших дошкільників в освітньому процесі закладу дошкільної освіти

Сучасний етап розвитку нашого суспільства гостро ставить проблему формування любові та поваги до рідної мови, народних звичаїв, традицій, свят, обрядів, символів та реліквій, формування особистості - патріота своєї держави. В мові українського народу сконцентрована багатовікова культура українського народу, яка живить духовність, моральність, естетику кожної людини.

Організація і систематичне проведення з вихованцями закладів дошкільної освіти різноманітної за змістом, формами, методами і засобами освітньої роботи по ознайомленню дітей із народними святами позитивно позначається на розвитку та формуванні національно-мовленнєвої, інтелектуально-пізнавальної, соціально-моральної, емоційно-ціннісної, художньо-естетичної, фізичної сфер дитячої особистості та її креативності.

Різнманітні виховні функції та зміст народних свят (розвиваюча, інформаційно-просвітницька, культурно-творча) обумовлюють доцільність використання цієї форми мовленнєвого впливу у вихованні дітей дошкільного віку.

Народні свята завжди були невід'ємною частиною духовної культури народу його життя. Неможливо знайти періоду в історії людства, в якому б не існувало свята.

Виховна спрямованість народних свят для дитини дошкільного віку

полягає в тому, що вони духовно збагачують дитину, розширюють його уявлення про історію та традицію українського народу, слугують розвитку мовлення дошкільників.

Отже, виховна спрямованість свята виражається і в тому, що він є прекрасним засобом для активізації мовлення дошкільнят, її комунікативної функції. Використання в святі елементів фольклору як народної мудрості, активізує словниковий запас дітей, дозволяє почути красу рідної мови.

Народне свято – це синтез практично всіх видів мистецтв: літератури, музики, живопису. Ось чому прилучення дітей дошкільного віку до народних традицій педагоги-вихователі проводять саме в формі свята. При цьому важливо не тільки дати дітям нові знання, а й організувати безпосереднє їх участь у виконанні обрядів, співів народних пісень, інсценуваннях.

Свята – це яскрава можливість для дитини проявити свої таланти, можливості. Головна особливість свята – його творча театралізована основа.

Діти розуміють та відчують смислову глибину святкових образів. У народній культурі можна зустріти різні форми свят: свята – концерти, свята – вистави. Такі свята приносять радість, розвага тим, хто приходить на них, як глядачі, не меншу радість і задоволення тим, хто є артистами.

Елементом народних свят є також дитячі традиційні ігри, як самостійний культурний комплекс, частина дитячої субкультури.

Емоційне забарвлення, радісний настрій, емоційний підйом дозволяють сформувати знання традиції народного свята, особливостей організації святкового дійства, правил запрошення гостей і гостьового етикету.

В освітніх та парціальних програмах для закладів дошкільної освіти міститься список календарних народних свят. Календарні свята, відповідні обряди, народні традиції формують громадянську позицію, любов до народу, своєї землі. Оскільки не всі комплексні програми пропонують такий орієнтовний перелік свят, то Методичні рекомендації МОН зазначають, що педагогічні колективи ЗДО можуть самостійно визначити тематику таких

святкувань з посиленням на інші чинні програми, узгодивши її з батьківською громадськістю свого закладу.

Ознайомлення дітей з народними традиціями та святами, організація підготовки до їх проведення сприяють формуванню соціальної, комунікативної компетентностям в ігровій, проєктній, художньо-мовленнєвій діяльності. Педагоги-вихователі активно залучають дошкільників до народних свят з метою розширення дитячого світогляду, формування цілісного світобачення, виховання на засадах толерантності, взаємоповаги. Формування національно-мовленнєвої компетентності в ефективній взаємодії та комунікації, успішна соціалізація особистості дошкільника цілеспрямовано використовує потенційні можливості полікультурного соціуму. За допомогою активного включення дошкільників в таку діяльність відбувається ознайомлення дітей з традиційними святами не тільки українського, а й інших народів, представники яких є у дитячих колективах.

Згідно народного календаря, народних традицій, у закладі дошкільної освіти педагоги-вихователі планують такі свята в річному та календарному плані закладу відповідно сезонів, пори року:

- восени - свято Покрови, Свято врожаю (Свято обжинків);
- взимку - Свято Андрія, Свято Святого Миколая, Різдвяні свята, Свято Стрітіння;
- навесні - Великодні свята, Свято зустрічі весни (Веснянки);
- влітку - Зелені свята(Івана Купала), Спаса тощо.

Виховання дошкільників засобами ознайомлення з народними традиціями, національними обрядами допомагає організувати повноцінний системний освітньо-виховний процес. Формування майбутнього громадянина, патріота своєї держави особливо актуально в сьогоденні. Військовий стан нашої країни несе окремі завдання з виховання національно-мовленнєвої особистості дошкільника. Також, знайомство з народними традиціями українського народу сприяє вихованню моральних цінностей та естетичних почуттів дошкільників. Отже, включення в освітній процес

напрямів ознайомлення з традиціями та святами українського народу дозволяє комплексно реалізувати основну мету виховання - формування гармонійно розвиненої особистості, людини-патріота своєї держави. Одним із умов вирішення цієї мети є обов'язкова співпраця з сім'єю. У роботі з сім'єю, як зазначають вихователі-практики, завдання педагогів в залученні та роз'ясненні важливості дотримання традицій і звичаїв на рівні сім'ї, залучення дитини до святкувань тощо. Виховний вплив матеріальної та духовної культури свого народу є основним засобом формування національно-мовленнєвої компетентності дошкільника.

Таким чином, залучаючи дітей до витоків української народної святкової культури, різнобічно розвиває особистість кожної дитини, яка буде носієм рис українського характеру, української ментальності. Активне залучення до традицій українського народу безперечно слугує формуванню національно-мовленнєвої компетентності дошкільників.

2.2. Презентація методичних рекомендацій з формування національно-мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Сучасні освітні завдання з формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку включають виховання національної гідності дитини шляхом вивчення своєї мови, історичних та культурних надбань, збереження кращих народних традицій і звичаїв, виховання на прикладі видатних людей, героїв України. В процесі вивчення теоретичних та реалізації практичних завдань з формування національно-мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку були укладені методичні рекомендації для організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

З формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку рекомендуємо такі свята і розваги (Додатки Б, В, Г):

1) Свято-розвага для дошкільників старшої групи «До нас прийшла Коляда».

Мета: познайомити дітей з народними традиціями, пов'язаними з зимовими календарними святами: Різдво, Новий рік; ввести до словника дошкільників нові слова: святки, колядки; продовжувати виховувати повагу до сім'ї, сімейних цінностей; створити святкову атмосферу для дітей і дорослих; удосконалювати акторські навички дошкільнят.

2) Свято-розвага “Свято Іванна Купала”

Мета: дати дітям розуміння народного свята літа. Ще це свято називають Свято Івана Купала; закріпити знання про народні пісні, танці в цей день формувати вміння читати вірші напам'ять; розвивати музично – хорові навички та рухи, виховувати любов до рідної мови, активність в народних іграх та забавах, виховувати гордість за свій край.

3) Інтегроване заняття для дітей старшого дошкільного віку на тему: «Народні звичаї і традиції зимових календарно-обрядових свят»

Мета: узагальнити знання дітей про державні та національні символи України, зимові календарно-обрядові свята, народні прикмети. Розширити уявлення дошкільників про свято Стрітіння, історію його виникнення, традиції з ним пов'язані. Розвивати мовленнєву та пізнавальну активність, залучати дітей до української національної обрядовості, народної творчості. Розвивати пам'ять, увагу, мовлення, збагачувати і активізувати словник вихованців.

Виховувати почуття патріотизму, повагу до національних символів і традицій, любов до рідного краю. Викликати у дітей позитивний настрій, емоційний відгук на заняття.

4) Методична розробка «Свято зустрічі весни»

Мета: поглибити уявлення дітей про народні традиції, формувати природничо-екологічну компетентність дошкільників, продовжувати формувати інтерес до природи рідного краю, явища пори року -весна. Продовжувати формувати мовленнєву компетентність, пізнавальний інтерес до краси навколишнього середовища. Виховувати любов до українського народу, його традицій, фольклору. Розвивати увагу, уяву, креативність дошкільника.

Висновки до другого розділу.

Була проаналізована проблема формування поваги до рідної мови, народних звичаїв, традицій, свят, обрядів, символів та реліквій, Акцентовано, що така форма організації освітнього процесу сприяє формуванню особистості - патріота своєї держави та формуванню національно-мовленнєвої особистості старшого дошкільника.

Також було зазначено, що організація і систематичне проведення з вихованцями закладів дошкільної освіти різноманітної за змістом, формами, методами і засобами освітньої роботи по ознайомленню дітей із народними святами позитивно позначається на розвитку мовленнєвої, інтелектуально-пізнавальної, соціально-моральної, емоційно-ціннісної, художньо-естетичної, фізичної сфер дитячої особистості та її креативності.

Різнманітні виховні функції народних свят (розвиваюча, інформаційно-просвітницька, культурно-творча) обумовлюють доцільність використання цієї форми мовленнєвого впливу у вихованні дітей дошкільного віку. Активне залучення до традицій українського народу безперечно слугує формуванню національно-мовленнєвої компетентності дошкільників.

Акцентовано, в методичних рекомендаціях, що такі освітні завдання з формування національно-мовленнєвої компетентності дітей

старшого дошкільного віку включають: виховання національної гідності дитини шляхом вивчення своєї мови, історичних та культурних надбань, збереження кращих народних традицій і звичаїв, виховання на прикладі видатних людей, героїв України. Наведені сценарії народних свята, конспекти занять зі старшими дошкільниками з формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку є актуальною проблемою в організації сучасної дошкільної освіти.

Метою дослідження було визначено; теоретично обґрунтувати особливості формування національно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Проаналізовано дослідження сучасних науковців з проблеми мовленнєвого розвитку дошкільників, формування мовленнєвої компетентності, виховання національних, патріотичних почуттів, інтеграції в освітньому процесі з формування національно-мовленнєвої компетентності.

Також уточнення поняття «мовленнєва компетентність», «національно-мовленнєва компетентність».

Було з'ясовано такі феномени:

“компетентність — це комплексна характеристика особистості, яка включає результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінювання, самоконтроль”;

- мовленнєва компетентність включає в себе вміння адекватно й доречно практично послуговуватися мовленням у конкретних ситуаціях спілкування, використовуючи задля цього як мовні (інтонація), так і немовні (міміка, пантоміміка) засоби виразності мовлення. Мовленнєва компетентність – вміння використовувати засоби мови в усному чи письмовому мовленні. Уміння спілкуватися, формулювати власні думки та ухвалювати сміливі рішення неможливі без розвитку мовленнєвої компетентності;

- “національно-мовленнєва компетентність, це здатність дитини до

розуміння та творчості у власних висловлюваннях, володіння яскравими засобами української мови та творче використання їх у мовленні, при спілкуванні з оточуючими; набуття навичок мовленнєвої культури та навичок мовленнєвої поведінки; уміння проявити в мовленні любов до своєї Батьківщини; бажання брати участь громадянському житті та в колективі.

Обґрунтовано, що процес формування національно-мовленнєвої компетентності дошкільниками відбувається засобом залучення до підготовки та святкування народних свят, вивченні сутності українських народних традицій, їх педагогічної цінності та ефективності, передового педагогічного досвіду.

Були укладені методичні рекомендації з формування національно-мовленнєвої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Бех, І.Д., Журба, К.О., Киричок, В.А., Чорна, К.І., Назаренко Г.А., Шкільна, І.М. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін. (Навчально-методичний посібник). Київ, Педагогічна думка, 2011.
2. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія / І.Д. Бех. Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
3. Богущ А. Вплив полікультурного мовленнєвого середовища на формування мовної особистості. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 16. С. 11-14.
4. Богущ А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ: Вища школа, 2007. С.75 .
5. Бондаренко Н.В. Концепція шкільної мовної освіти національних спільнот України. Зб.: “Педагогіка і психологія”. Вип. 3 (8). К., 1995.
6. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молодібацьків. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vaschenko_Hryhorii/Vykhovnyi_ideal_Zapysky_vykhovnyka.pdf
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВГФ: «Перун», 2001. 1440 с.
8. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylu-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/>
9. Каплуновська О. “Україна – моя Батьківщина”. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. <https://www.google.com/search?>
10. Ковшар Олена Вікторівна Актуальність пошуку сучасних засобів комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника. *Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)*: збірник наукових

праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2024 року, м. Київ, Україна) / за заг. ред. Т. О. Олефіренка, Г. Г. Цветкової, Л. В. Барановської. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024.

11. Крутій К. Які зміни очікують дошкілля? *Дошкільне виховання*. 2017. № 11. С. 2-6.

12. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова у структурі художньої культури учня. К.: Парламентське видавництво, 2002

13. Моя країна — Україна: хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання / автори і укладачі Наталя Гавриш, Ольга Косенчук. — Харків: Ранок, 2022. 96 с.

14. Парціальна програма з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку “Моя країна — Україна”. Наталія Гавриш, Ольга Косенчук, Тамара Піроженко, Ранок, 2023

15. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: Вид-во А.С.К., 2004. 432 с.

16. Про користь педагогічної літератури: [твір скорочено] Педагогічна майстерність : хрестоматія / за ред. І. А. Зязюна. — Київ : Вища школа, 2006. С. 569-570.

17. Русова С. Вибрані педагогічні твори: у 2 кн. Кн.1/С.Русова, за ред. Є.І.Коваленко.-К.:Либідь, 1997.- 272с.

18. Сухомлинський В.О. Вибр. твори: У 5 т. К., 1977. Т. 1.

